

SOSYAL UYUMA YERLİLEŞME KAVRAMI ÜZERİNDEN BAKMAK: UYGUR DİASPORASI ÖRNEĞİ

Social Integration Through the Concept of Indigenization: The Case of Uyghur Diaspora

Melike MUTLU¹
İlkay ŞAHİN²

Araştırma / Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1660832>

Başvuru/Received 18.03.2025

Kabul/Accepted 03.06.2025

Sayfa/Page 1-23

¹Doktora Öğrencisi
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
mutlumelikee@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3172-2319

²Prof. Dr.
Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
isahin@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9751-0271

Atıf/Citation:

Mutlu, M ve Şahin, İ. (2025). Sosyal uyuma yerleşme kavramı üzerinden bakmak: Uygur diasporası örneği, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (15), 1-23

Öz

Sosyal uyum, genellikle göç ve göçmenlik konulu çalışmalarda eritme potası gibi klasikleşmiş asimilasyon temelli kuramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Göç literatüründe, göçmenlerin hâkim kültür içinde eridiği bir modelle beraber göçmenin ve hâkim kültürün ayrı ayrı sınırları olduğu kültürleşme stratejilerinden bahseden iki boyutlu yaklaşımlar da yine makro bir eğilime sahiptir. Bu klasikleşmiş bakış açısı ise göçmenlerin gündelik hayatın içinde kültürel olarak nasıl yerleştikleri sorusunun gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Entegrasyon, asimilasyon, marjinalleşme ve dışlanma biçiminde formüle edilen uyum kuramları, günümüz ulusötesi göçmen topluluklarının yerleşilen ülke içinde çoklu kaynaklardan ve etkileşimlerden beslenerek yeniden yapılanan kimlik ve kültürlerini derinlemesine açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Göçmen toplulukları, yerleştikleri ülkelerin hâkim kültürüyle temasları neticesinde kendi kültür ve sosyal yapılarını yorumlayarak bir yeniden inşa sürecinden geçmektedirler. Bu çalışmanın konusunu oluşturan diaspora toplulukları, ana vatan ve yerleşilen ülke arasında kurdukları çoklu etkileşimler ve uluslararası sosyopolitik yapıları sebebiyle yerleşme açısından ayrıca dikkat çekici yapılardır. Çoklu etkileşimin ve yerleşmenin aracı kanalları ve parametreleri ise; basın yayın faaliyetleri, sosyal medya, kültür ve kimlik, sosyopolitik yapı ve bununla ilişkili olarak sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu çalışmada, yerleşmenin aracı kanalları ve parametreleri üzerinden, diasporanın tesis edilmesinde yerleşilen yerin sosyokültürel ve sosyopolitik yapısına duyarlı bir söylemin ulusal ve uluslararası alanda inşa edilme biçimi üzerinde durulmuştur. Derleme türündeki bu çalışmada, sosyal uyumun bir yerleşme süreci olarak ele alınmasının önemini belirtmek amaçlanmıştır. Çalışmada, böylesi bir yerleşme süreci Türkiye'ye yönelik göçlerin sonucunda oluşan Uygur diasporasının ulusal ve uluslararası düzeyde yapılması üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göçmenlik, Sosyal Uyum, Diaspora, Yerleşme, Uygur Diasporası

Abstract

Social integration is generally addressed within the framework of classical assimilation-based theories, such as the melting pot, in studies on migration and immigration. In the migration literature, alongside a model in which migrants are absorbed into the dominant culture, there are also two-dimensional approaches that discuss cultural strategies where both the migrant and the dominant culture have separate boundaries. These approaches, which tend to be macro in nature, cause the question of how migrants culturally indigenize themselves within everyday life to be overlooked. The integration, assimilation, marginalization, and exclusion-based theories of adjustment are inadequate in deeply explaining the restructured identities and cultures of contemporary transnational migrant communities that are nourished by multiple sources and interactions within the host country. Migrant communities undergo a process of reconstruction by interpreting their own culture and social structures through their interactions with the dominant culture of the country they settle in. The diaspora communities, which are the subject of this study, are particularly noteworthy in terms of indigenization due to their multiple interactions and international socio-political structures between their homeland and the host country. The intermediary channels and parameters of multiple interaction and indigenization include; media activities, social media, culture and identity, socio-political structures, and civil society organizations associated with these. This study focuses on how a discourse sensitive to the socio-cultural and socio-political structure of the host country is constructed in both national and international spheres through the intermediary channels and parameters of indigenization in the establishment of the diaspora. In this review-based study, the importance of considering social integration as a indigenization process is emphasized. The study examines such a indigenization process through the formation of the Uyghur diaspora, which emerged as a result of migration to Türkiye, and its structuring at national and international levels.

Keywords: Migration, Immigration, Social Integration, Indigenization, Uyghur Diaspora

Giriş

Göç ve bilhassa da göçmenlik konulu, öteki imgesinin sivrildiği, uyum odaklı kuram ve kavramlar, Batılı sosyal bilimlerin uluslararası göçü formüle etmek ve kendi sosyal bağlamında tartışmak üzere geliştirdiği makro kuramlardır. Göçmen topluluklarının bu makro kuramlarla ele alınması ise yerlileşmelerinin değil, hâkim kültür açısından bir öteki olarak nasıl inşa edildiklerinin ve sosyopolitik bir kimliği ürettiklerinin konu edildiği bir anlayışın açığa çıkmasına sebep olmuş görünmektedir. Bu anlayışın somut olarak görülebileceği göçmen yapılanması bu çalışmanın da ele aldığı diaspora topluluklarıdır. Diaspora toplulukları ana vatan ve yerleşilen ülkelerin her ikisine göre şekillenen, sosyokültürel ve politik etkileşim süreçleri, küyerel³ kurumsallaşma ve organizasyon biçimleri açısından göçmenlerin uyumlarının bir yerlileşme süreci olduğunu gösteren özel yapılarıdır. Diaspora, göçmenlerin hem sembolik olarak ana vatan imgesini sürdürmek hem de artan teknolojik etkileşim ve ulaşım imkânları, neoliberalizmin küyerel yapılanma sürecinde ulusötesi yapılanmaya ve fikri hareketlere imkân tanıyan dönüşümleri yaratmasıyla ana vatanla olan evlilik, ekonomik, kültürel, sosyal ve politik etkileşimlerini sürdürmelerini kastetmek için yirminci yüzyılın ortalarından itibaren akademide kullanılan bir kavramdır. Stuart Hall (1998) diaspora kavramını

³ Kavram küresel ve yerel unsurların karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkan bir süreç olarak açıklanmaktadır (Robertson, 1995, ss.28-30).

kullanırken, Thomas Faist (2003) ve Stephen Castles (2008) ise ulusötesi göç ve göçmenlik kavramını kullanarak kavramın içeriğini sosyal ve kültürel kimlikleri ifade edecek ve kültürel uyumu karşılayacak bir şekilde genişletmişlerdir. Ulusötesi göç ve göçmenlik, ulusal sınırları aşan bir göçmen etkileşim ağını formüle etmektedir. Bununla beraber ulusötesi göç kavramı etrafındaki çalışmalar, asimilasyon temelli tek taraflı kuramların varsaymış olduğu biçimde göçmenlerin tamamının ana vatanlarını geride bırakıp yeni yerleşim yerlerine tamamen entegre olacakları fikrinin doğru olmadığını da belirtmektedir (Öner, 2021, s.21). Diaspora, zorunlu ve/ya kitlesel yollarla (ya da her zaman kitlesel olmamakla beraber) gelen göçmenlerin; ana vatan, sürgün ve soykırım konulu sosyopolitik kimlik ve söylemleri daha baskın bir biçimde kullanarak yapılandıkları göçmen topluluklarını karşılamaktadır. Diaspora ve/ya ulusötesi göçmen topluluklarında zorunlu göçlerine sebep olan soykırım, sürgün, zorunluluk, etnik ve kimliksel asimilasyon gibi ana vatana dair meseleler, bu meselelere dair geliştirdikleri politik söylemler ve bu söylemlere uygun ulusal ve uluslararası organizasyon ve yapılanmaları göçmenlerin kendilerini inşa etmelerinin temel referanslarıdır. Öte yandan zorunlu göçün güdülediği ana vatan imgesinden mülhem bu ulusötesi örgütlenme ulusal süreçlerden bağımsız olarak değil, göçmenlerin yerlileşme süreçlerinin bir parçası olarak şekillenmektedir. Zira ana vatana dair söylem, faaliyet ve yapılanmalarını bulundukları ülkenin sosyopolitik, ekonomik ve kültürel yapısına eklenilerek ya da bu yapıyla formel ve enformel ilişkiler kurarak tesis etmektedirler (Şahin, 2024, s.112). Yerleşilen yerin ise sosyokültürel yapısına uygun bir yeniden inşa ve mensubiyet biçimi kurulmaktadır.

Bu derleme çalışması, göçmenlerin sosyal uyum süreçlerini yerlileşme kavramı üzerinden ikincil veriye dayalı olarak teorik düzeyde tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, sosyal uyumun yalnızca bir bütünleşme değil, aynı zamanda yerel aidiyetlerin olduğu çok yönlü bir “yerlileşme” süreci olarak değerlendirilebileceği öne sürölmektedir. Literatüre dayalı olarak sosyal uyum teorilerinden hareketle göçmenlerin ulusal ve uluslararası çoklu etkileşimleri bağlamında bir “yerlileşme” sürecinden geçtiği ve sosyal uyum süreçlerinin temelde bir yerlileşme olduğu tezini ortaya koymak hedeflenmiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak göç kuramlarının tarihsel gelişimi; göç, göçmenlik ve diaspora üzerinden özetlenmiştir. Bu bağlamda literatür taraması, öncelikle klasik ve çağdaş göç kuramları temel alınarak yapılmıştır. Bunun ardından yerlileşme kavramı üzerinden bakmanın nasıl bir imkân tanıdığına değinilmiştir. İkinci bölümde, uyum süreci yalnızca entegrasyon, asimilasyon, marjinalleşme ve dışlanma gibi klasik teorilerin makro bakış açısıyla ele alınmamış; bunun ötesine geçilerek, göçmen odaklı bir yaklaşımla, çok kaynaklı ve etkileşimli bir süreç olarak yerlileşme kavramı üzerinden literatüre dair bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada bir yerlileşme örneği olarak bu yaklaşımın çoklu kaynaklar ve etkileşimler bağlamında nasıl bir açıklayıcılık sağlayabileceği Uygur diasporasının oluşumu ve

yapılanışı üzerinden ele alınmıştır. Uygurlar, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren yaşadıkları sosyokùltürel ve politik çatışmaların tesiriyle dünyanın farklı bölgelerine kitlesel ve bireysel olarak göç etmeye, bu zorunlu göç süreçlerine bağlı olarak da farklı ÷lkelerde diaspora yapılarını tesis etmeye başlamışlardır. Çalışmada, Uygur diasporasını yapılandıran temel bileşenlerin neler olduğu, Uygur diasporasının hangi etkenlere göre şekillendiği ve nasıl yerleştiği üzerine bir tartışma yürüt÷lm÷ştür. Bu ise çoklu etkileşimin ve yerleşmenin aracı kanalları ve parametreleri olarak; basın yayın faaliyetleri, sosyal medya, kùltür ve kimlik, sosyopolitik yapı ve bununla ilişkili olarak sivil toplum kuruluşları üzerinden literatüre dayalı olarak değeriendirilmiştir.

1. Göç, Göçmenlik ve Diaspora/Ulusötesi Göçmenlik

Göç ve göçmenlik sosyal bilimler alanının farklı boyutlarıyla ele alınmış temel konularından birisidir. Ernst G. Ravenstein'ın (1885, ss.167-235) Göç Kanunları'ndan başlayarak günümüze değin ulusal ve uluslararası süreçlere göre tartışılmış, farklı kuram ve kavramlar geliştirilmiştir. İlk göç kuramlarının temelini 19. yüzyılın özellikle son yarısındaki gelişmelere odaklı endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine kurulmuş yapısı makro yaklaşımla o günün göç olgusunu anlamaya yöneliktir. Endüstrileşmeyle birlikte gelişen iş imkânları ve bu süreçle beraber gelişen ulaşım ağları, milyonlarca insanı evlerini, ÷lkelerini ve yaşamlarını daha iyi bir hayat için bırakıp başka yerlere göç etmeye yöneltmiştir. Ravenstein'ın ekonomik bir zemine oturtulmuş yedi göç kanunu bu gelişmelere bağlı olarak basamaklı bir şekilde sürekli artarak ilerlemektedir. Bunlar; Göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kırsal kent yerleşimcileri farkı, kadın erkek farkı olmak üzere yedi basamaklı bir süreçtir. Ravenstein'ın ekonomik ve endüstriyel gelişime odaklı göç olgusu bir temel inşa ederek kendisinden sonra gelen birçok göç kuramına zemin hazırlamıştır. Göçmenden öte göç olgusuna odaklanan isimlerden biri olan Everett Lee (1966, s.50) de göçün belirleyici bazı özelliklerini ortaya koymuştur. Göçe dair itici ve çekici faktörleri dörde ayırmıştır. Bunlar; yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşün÷len yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörler şeklindedir. William Petersen'ın (1958, ss.258-262) hem bireysel hem de sınıfsal farklılıkları da göz önüne alarak oluşturduğu beş göç tipi ise; ilkel göçler, zoraki ve yönlendirilen göçler, serbest göç ve kitlesel göç şeklindedir.

Şahin (2024, s. 109), göç teorilerinin uyum sürecini, gündelik hayatın içinde kendiliğinden gelişen bir etkileşim ve sosyalleşme süreci olarak değil, daha çok kurumsal ve yasal boyutta, tek yönlü bir süreç olarak ele aldığını belirtmektedir. Şahin'in de belirttiği üzere, Milton M. Gordon (1964), sosyal uyumu göçmenlerin hâkim kùltür içinde erimesi olarak tanımlamaktadır. Gordon bu tanımıyla, göç literatüründe tek boyutlu kùltürleşme teorileri içerisinde yer almaktadır. Gordon,

yedi evreli bir asimilasyon modeli sunmuştur. Bunlar; Kùltürel ve davranışsal asimilasyon, yapısal asimilasyon, evlilik yoluyla asimilasyon, kimliksel/tanımlamaya dayalı asimilasyon, kabullenilmiş durum asimilasyonu, kabullenilmiş davranış asimilasyonu, yurttaşlık/medeni asimilasyon şeklindedir. Gordon'un bahsettiği yapısal asimilasyon son kertede etnik grubun ve değeriinin erimesiyle sonuçlanmaktadır. Chicago Okulu mensupları, şehirleri farklı grupların modernleşeceği kùltürel alanlar olarak tarif etmiştir. Dennis Smith (1988), bireylerin, ekonomik, siyasal, eğitimsel, dinsel ya da kùltürel alanlardaki gönüllü örgütlerin etkinlikleri sayesinde sosyal yapıya eklenilebileceklerini, ortak bir kimlik üretebileceklerini belirtmiştir. Chicago Okulu mensuplarına göre göçmenler kent içinde Amerikan yaşam tarzına göre sosyalleşip modern yapı ve kùltüre eklenilerek asimilasyon potasında erimektedir. Bu anlayış literatürde asimilasyon temelli bir uyum politikasının örneği olarak yerini almıştır. Böylesi tek boyutlu kùltürleşme modellerinin yerini yirminci yüzyılın ortalarından itibaren iki boyutlu ve çok kùltürlü teoriler almıştır. Shmuel N. Eisenstadt (1953, ss.167-168), uyum ve asimilasyonun üç boyutundan bahsetmektedir. Bunlar; kurumsal entegrasyon, kùltürleşme, kişisel uyum ve entegrasyon şeklindedir. Sosyal uyum ve çok kùltürlülük arasında ilişki kuran Eisentadt, bu üçlü uyum sürecinin çoğulcu bir toplumsal yapıyı meydana getirdiğini belirtmektedir. John W. Berry (2005) ise iki boyutlu kùltürleşme modeli ile göçmen kùltürünün tamamen erimesinden daha ziyade, hâkim kùltürle bütünleştiği çok kùltürlü bir yapıdan söz etmektedir.

Immanuel Wallerstein (1974), göç kuramları içerisinde yaygın kullanılan Merkez Çevre kuramını geliştirmiştir. Kurama göre dünya merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu iki ayrım da esasında birbirine ekonomik temelli olarak karşılıklı bir şekilde bağımlıdır. Kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş olan merkez ülkeler sosyal ve ekonomik anlamda gelişmişlerdir. Çevre ülkelerse merkez ülkelerin kurduğu kapitalist ağların değerileriyle merkeze bağımlı hale gelmişlerdir. İlişkiler ağı kuramı ise göçmenlerin geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılara odaklanmaktadır (Abadan-Unat, 2017, ss.61- 64). T. Faist (2003, ss.82-83), merkez çevre kuramı/dünya sistemleri kuramı ile ağ kuramı arasında bir geçiş kuramı olarak nitelendirdiği göç sistemleri kuramında dünya sistemleri kuramının makro bir yapıda olduğunu belirtmektedir. Ona göre göçmenin göçmenlik hallerine odaklanılması gerekmektedir. Faist, küreselleşme süreçlerinin uluslararası göçü ve esas üzerinde durduğu nokta olan göçmeni nasıl etkilediğinin üzerinde durmaktadır. “Ulusasıırı alan” kavramıyla uluslararası göçün göçmen düzleminde incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Ulusasıırı alan kavramına göre bu göçün öznesi olan bireyler artık sadece bir göçmen değildir. Her ne kadar göçün olduğu ilk dönemde bu insanlar göçmen şeklinde nitelendirilseler de yeni yerleşim alanları üzerinde kurdukları toplumsal, siyasal,

ticari, sanatsal, sembolik ilişkilerle bu alanlarda kalıcı olmakta ve göç edilen yerlere de kalıcı izler bırakmaktadırlar. Faist, çalışmasında mikro bir yaklaşımla göçmen ağlarına bakmıştır. S. Castles ve Mark J. Miller (2008, ss.38-40) dünya genelinde göç akımları göçe yönelik genel eğilimler, göçün süreci ve etnik azınlıkların oluşumu ve bunların toplumsal etkileri üzerinde durmuşlardır. Onlara göre “ulusötesilik” yeni bir göçmen tipini doğurmuştur. Bu sebeple sosyal uyum gibi makro teorilerin izinden gitmek günümüz göç olgusunu anlamakta yetersiz kalmaktadır. Zira göçmenin gözünden ve dünyasından bakmak her göçmenin ulus ötesi pratikleri birbirinden farklı yaşadığı düsturu ile daha anlamlı hale gelmektedir. Çünkü yaş, cinsiyet, bulunulan mekânın sosyokültürel, politik demografik vb. yapısı, geldiği köken kültürü, ekonomik sermayesine kadar birçok faktör göçmenin ulusötesi deneyimini ve pratiklerini birbirinden farklı deneyimlemesine neden olmaktadır. Çıkış ülkesi ile varış ülkesi arasındaki çoklu ve güçlü bağlar ve her bağın o göçmen topluluğa ve yerleşilen yere özgü yerleşme özellikleri kendi içinde anlaşılmayı gerek kılmaktadır.

Göç, salt bir coğrafi hareketlilik olmayıp, göç veren ve göç alan ülkeler ekseninde ve göçmen açısından bakılması gereken bir olgudur. Göçmen bu iki ulusal alanda çoklu ilişkiler kurmakta ve kapsamlı bir hareketliliği içinde barındırmaktadır. Bu nedenle göçmen kavramsallaştırmasını sorgulayan yeni kavramlar ortaya atılmıştır. Bu bağlamda ulusötesi göç kavramı ile göçmenlerin, ulusötesi sosyal bir mekânda hayatlarını yaşayan ve hem köken ülke hem de gidilen ülke açısından yapılandırılmış kimlikler geliştiren ulusötesi göçmenler olarak daha iyi anlaşılabilceğı belirtilmiştir (Glick Schiller vd., 1992). Uluslararası hareket edenler ile yerinde kalanların zaman içinde ve mekân boyunca yoğun ve güçlü sosyal ve sembolik bağlar aracılığıyla en az iki ülkede bulunan ağlar ve dolaşım örüntülerine bağlandığı durumlar için “ulusötesi topluluk” kavramı kullanılmıştır (Faist, 2003, s.207). Ulusötesi bağlar ve bağlantılar, göçmenler, onların aileleri, kolektif grupları ve ikamet ettikleri iki veya daha fazla yerleşim yerinde önemli ekonomik, sosyokültürel ve politik etkilere sahip pratikleri içermektedir (Levitt ve Jaworsky, 2007). Diaspora ve ulusötesilik alanında yapılan çalışmalar genel olarak göçmenlerin göç ettikleri ülkeler ile ana vatanları arasındaki bağları incelemektedir. Bu çalışmalar, ulus devletlerin ötesinde oluşan ekonomik, politik ve sosyokültürel bağların oluşumuna bakmakta ve ulus devletler ile bu bağların birbirlerini birlikte oluşturduklarını iddia etmektedir. Ayrıca, tarihsel bir yaklaşım benimseyerek, ana vatan, sürgün ve soykırım gibi meseleleri politikleştirmek suretiyle teşekkül ettiği düşünülen bireysel ve kolektif kimlikle ilgili konuları ön plana çıkarmaktadır.

Diaspora, etimolojik olarak kopuntu anlamına gelmekte, dağılmış parçalara ayrılmış toplulukları ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y). Diaspora bir terim olarak içerdiği deneyimlerin neyi kapsadığına, tanımın anlamını nerede yitirmeye başladığına, hangi toplulukları nitelediğine yönelik ve kavramsal açılardan tartışılmaktadır. William Safran (1991, ss.82-98) hangi

toplulukların diaspora olarak niteleneceği noktasında dikkatini diasporayı tanımlamaya vermiştir. Safran diaspora tanımının sınırlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre diaspora özelliği gösteren her topluluğa diaspora denilmemesi gerekmektedir. Bu sebeple diaspora olarak nitelemek için gerekli olan birtakım kriterler belirlemiştir. Safran’a göre bu niteliklerin ilki ana vatanın dışında yaşamak olmaktadır. Bu ana vatan kurtarılacak ve yeniden inşa edilecek bir yer olarak ana vatanın konumuna dair mitsel, tarihi, kolektif anlatıları ve vizyonu içeren kolektif bir hafızanın varlığı olmalıdır. Safran’a göre diasporaların atalarına ait bu vizyonu taşımaları, üzerinden bir asır geçse dahi diasporadaki yeni neslin hafızasında canlı tutulmasında ve bugünkü diasporalarının mobilize olmasında etkili olmaktadır. Ayrıca diaspora topluluklarının köken aidiyetin kurulmuş olduğu ana vatana koşullar el verdiği takdirde dönüş arzusunun da belirgin olması gerekmektedir. Safran’ın belirlemiş olduğu bir diğer nitelikse diaspora topluluklarının yerleşilen ÷lke içerisinde toplumsallaşmış ve bir noktada ev sahibi topluluk haline gelmiş olsalar dahi hâkim kùltür tarafından hiçbir zaman tamamen kabul edilmeyeceklerine ve bir “öteki” olarak kalacaklarına dair inancı taşımaları olmaktadır. Safran’ın diasporaya yönelik belirlemiş olduğu bu kriterler kapsayıcılığı açısından dar bir kalıp sunması sebebiyle James Clifford tarafından eleştirilmiştir.

Clifford’a (1994, ss.304-305) göre diasporada ilk kuşaktan sonraki kuşaklara ulaşan ana vatan idealinin ve geri dönme arzusunun kaçınılmaz biçimde olması zorunlu değildir. Öyle ki diasporalar için tek bir ana vatan olma şartı da yoktur. Clifford yerleşilen yeni yaşam alanlarının da bir ana vatan olarak tasavvur edilebileceğinin altını çizmektedir. Gabriel Sheffer (2003, ss.36-37), Yahudi sürgünü ile ilişkilendirilen anlamın, bunun öncesi ve sonrasında meydana gelmiş olan ve diaspora niteliği taşıyan diğer toplulukları göz ardı eden bir tanımlamaya neden olduğunu belirtmiştir. Sheffer, diaspora tanımının sürgün ve zorunluluk dışında başka sebeplerle göç etmiş topluluklar için de geçerli olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Safran’ın belirttiği gibi sonraki diaspora neslinin diasporaya yoğun bir katılım sergileme özelliği taşımayabileceğini ve ortak bir kader olarak tayin edilen acı temelli oluşmuş bir kolektif hafızanın da mevcudiyetini korumayabileceğinin altını çizmiştir. Öyle ki hâkim kùltüre entegrasyonun da olası sonuçlardan biri olabileceğine değinmiştir.

Khachig Tölölyan da (2012, ss.11-15) Safran’ın aksine diasporada son neslin güçlü bir arzu ile ana vatana dönme isteği taşımayabileceğini belirtenlerdendir. Aynı zamanda Tölölyan’a göre bu arzuya sahip olmamak diaspora olarak var olma, mobilize olma ve faaliyetleri aktif biçimde sürdürme konusunda bir engel teşkil etmemektedir. Safran’ın nitelediği gibi diasporaları yapılandıran mutlak biçimde sürgün temelli bir kolektif hafıza çerçevesinde oluşan bir ana vatana dönme arzusu olmak zorunda değildir. Tölölyan’a göre diaspora kavramının pek çok farklı grubu tanımlamak amacıyla kullanılabilmesi gerekmektedir. Tölölyan’ın diaspora tanımı, dağılmaya yol açan koşullara bakılmaksızın, topluluk ile ana ÷lke arasında var olan fiziksel, kùltürel veya duygusal

bağların olup olmadığını veya hangi ölçüde olduğunu dikkate almadan kendi orijinal ana vatanından fiziksel olarak dağılmış olan herhangi bir etnik veya dini azınlığı kapsayacak şekilde genişletilmesine olanak tanımaktadır. Ancak, Safran'ın (1991) diasporayı tanımlama ve sınıflandırmaya yönelik temel niteliğindeki çalışması, ana vatanından başka ÷lkelerde yaşayan hemen hemen bütün grupların diaspora olarak tanımlanmasının kavramın tarihsel anlamını aşındırdığına ve bir terim karmaşası olduğuna işaret etmektedir.

Robin Cohen ise Safran'ın bir topluluğu diaspora olarak niteleme noktasında belirlediğı kriterlere daha kapsayıcı bir anlama ulaşması için yeni nitelikler eklemiştir (Cohen, 2008, s.6). Bu noktada Cohen'in, Safran'a yaptığı en belirgin katkı hayal edilen bir ana vatan kavramından bahsetmiş olmasıdır. Diasporanın niteliklerinin belirlenmesine katkıda bulunmuş isimlerden biri olan Cohen (2008), diasporaya yönelik yapılmış çalışmalar üzerinden bir sınıflandırma yapmıştır. Cohen, diaspora çalışmalarının incelenebileceğı dönemleri dörde ayırmıştır. Bunların ilki prototipik diaspora çalışmalarıdır. Prototipik çalışmalarda Yahudi diasporası ile ilişkili olarak bu diasporaya benzeyen diasporalar yer almaktadır. Böylece Cohen, prototipik diaspora çalışmalarının bir parçası olan Yahudi sürgünü orjinli kurban diasporalara, imparatorluk, emek/işçi, ticaret ve yurtsuz diasporaları ilave etmiştir (2008, ss.18-20). Yirminci yüzyılda ise Yahudi sürgünü orijinli diasporalar dışında farklı diaspora topluluklarının ortaya çıkmasıyla beraber kavram sekülerleşmiştir (Dufoix, 2008).

İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen kitlesel göçler çeşitli diasporaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zorunlu ve kitlesel göçlerin yanı sıra iş ve ticaret için de insanlar göç etmeye ve ulusötesi toplulukları üretmeye başlamıştır. Bütün bu özellikler diasporaların daha farklı özellikler göstermesine yol açmıştır. Diasporanın kavramsal ve anlamsal açıdan yaşadığı bu genişleme; sürgüne, soykırıma uğramış kurban diasporaların ötesinde, içinde yaşadığı ana vatanından herhangi bir sebeple ayrılmış olan toplulukları da tanımlayabilen bir anlamı yaratmıştır. Öyle ki bu çaba diasporanın sadece sosyopolitik bir anlama işaret etmediğı, aynı zamanda sosyokùltürel ve ekonomik fırsatlar da yaratabildiğı bir anlamı doğurmuştur. Ulus devletler içindeki diaspora üyelerinin ana vatanlarına yaptıkları özellikle ekonomik katkı ve yatırımlar bu fırsatlardan birini oluşturmaktadır. Ayrıca diasporalar, çok sayıda aktör türünü, kurumu ve bağlamı içermektedir (Mutlu, 2023, s.90). Bu çerçevede, diasporalara ilişkin ekonomik ve diğer bakış açılarındaki farkı ortaya koyan ve emeğe ek olarak girişimcilik ve ticari faaliyetler de dâhil olmak üzere ekonomik entegrasyonun göçmenlerin çoğı için göç sonrası yaşamda merkezi olduğuna da öne sür÷lmektedir (Elo ve Coy, 2019).

Steven Vertovec (2004, ss.997-998) ise ulusötesi göçmen pratiklerini, temel alanlardaki üç dönüşüm biçimi olarak nitelendirmektedir. Bunlar, ekonomik alanda finansal transfer şekillerini,

kamu-özel ilişkilerini ve yerel kalkınmayı etkileyen kurumsal dönüşüm; sosyokùltürel alanda göçmenlerin yönelimsel iki odaklı olarak nitelendirilmesini sağlayan algısal dönüşüm ve politik alanda kimlikler-sınırlar-kurallar üçlüsü içinde anlamların kavramsal dönüşümdür. Esasında her bir dönüşüm kümesi, birden çok nedeni, bağlantılı süreçleri ve gözlemlenebilir sonuçları içermektedir. Ulus ötesi aktörler olarak STK'lar ve diasporalar uluslararası ilişkiler adına önemli bir yere sahiptir (Reis, 2004, s.42).

Diasporalar ve STK'lar uluslararası ilişkilerden politikaya ve ekonomiye kadar etki eden önemli aktörlerdir. Diaspora topluluklarının yaşadıkları ÷lke ile farklı ÷lkelerdeki soydaşlarıyla da etkileşim ve dayanışma içerisinde olması ana vatana önemli katkılar sunmaktadır. Emek/işçi ve ticaret diasporaların artışıyla beraber kurban diasporalar ile olumsuz anlamlara işaret eden diaspora anlayışında ve kapsamında genişlemeler meydana gelmiştir. Diaspora, literatürde tartışmalı bir kavram olarak oluşmasına sebep olan nedenlere bağlı özellikle Yahudi diasporası ile ilişkili prototipi ile sınırları ve hangi grupları ifade ettiğinden başlayarak sürgün edilmekle ilişkili imgelediği olumsuz anlamlarla beraber günümüzde devletler için ulus ötesi fırsatlar olarak da ele alınmaktadır. Göçmenler kurdukları güçlü göçmen etkileşim ağını ve yapıyı hâkim kùltürün bürokratik ve politik yapısı üzerinde yönlendirmede bulunabilecekleri bir politik sermayeye dönüştürmekte, ana vatandaki kendi toplulukları konusunda politik müdahalelerde bulunmakta hâkim kùltürle iş birliğine gidebilmektedir. Hâkim kùltür ise göçmenleri, özellikle de zorunlu göçle gelmiş ve ana vatana dair güçlü bir politik söylem geliştirmiş göçmenleri küyerel politik güç elde etmek üzere politik bir sermayeye dönüştürebilmektedir (şahin, 2023, s.176).

2. Makro Yaklaşımlardan Göçmen Odaklı Bir Yaklaşım: “Yerlileşme”

Yer verilen kuram ve kavramlardan da anlaşılaçağı üzere, göçmenlik genellikle makro bir bakışla formüle edilmiş olan göç kuramlarının içerisinde ele alınmaktadır. Bu kuramların, göçmen kùltürü ve hâkim kùltürün arasında adeta belirgin sınırlarla çizilmiş ayrı yaşantı dünyaları resmettiği gör÷lmektedir. İlk bakış açısı, göçmenlerin hâkim kùltür içinde eridiği bir modelken diğeri, göçmen ve hâkim kùltürün ayrı ayrı sınırları olduğu kùltürleşme stratejilerinden bahseden iki boyutlu yaklaşımlardır. Her iki yaklaşım da sosyal uyumu dikkate alan işlevselci bir yaklaşımla makro bir eğilime sahiptir. Chicago Okulu'nun sosyal uyuma tek boyutlu bir kùltürleşme modeli ile yaklaşan asimilasyon temelli uyum politikalarının yerini yirminci yüzyılın ortalarından itibaren iki boyutlu ve çokkùltürlü teoriler almaya başlamıştır. Göçmenlerin grup içi yapılarını ve sınırlarını, ulusal örgütlenmelerini, aidiyet ve kimliklerini üretişleri sınırlı düzeyde tartışma konusu yapılmakta olup toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri entegrasyon, asimilasyon, marjinalleşme ve dışlanma gibi

makro bir bakış açısıyla formüle edilmektedir. Göçmenlerin yaşantısının böylesi göç ve uyum politikalarına dair tartışmalar bağlamında ele alınması ise yerleştikleri toplumlarda sosyokùltürel ve politik olarak nasıl yerlileştikleri sorununun gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Öyle ki göçlerinin üzerinden bir asra yakın zaman geçen göçmenlerin hâkim kùltürle ilışkileri dahi kurumsal ve makro eğilimli göçmen uyum politikalarına dair söylemler bağlamında tartışılmakta, ulusal ve uluslararası, gündelik hayatın içinde şekillenen çoklu etkileşimlerin ürünü kùltürleřmelerinden/sosyalizasyonlarından kaynaklı bir yerlileşme sürecinden çoğunlukla söz edilmemektedir (şahin, 2024, ss.106-109).

Göçmen toplulukları, yerleştikleri ÷lkelerin hâkim kùltürüyle temasları neticesinde kendi kùltür ve sosyal yapılarını yeniden yorumlayarak bir yeniden inşa sürecinden geçmektedirler. Kùltürlerin yanında kimlikler de sürekli yeniden oluşturulmaktadır (Boyarin ve Boyarin, 1993, s.721). Öte yandan, göçmenlerin yaşam tarzlarını bu yeniden inşa süreçleri; göçmenlerin geldikleri ana vatanlarıyla olan sosyal, kùltürel, ekonomik, politik, ailevi, evliliksel etkileşimlerini ve bağlarını sembolik ya da de facto biçimde sürdürmelerine bağli olarak bir yerlileşme değil de uyum politikaları bağlamında makro bir süreç kapsamında ele alınmasına zemin hazırlamaktadır. Göçmenler, ana vatanlarıyla olan ilışkileri bağlamında yerleştikleri ÷lkeye uyum kabiliyeti sınırlı ve uyum sağlatılması gereken bireyler olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda olmak üzere, gündelik hayatları bağlamında geçirdikleri kùltürleřme ve aidiyet kurma tecrübeleri gözden kaçmaktadır. Bu bakımdan, göçmenlerin yerleştikleri ÷lkelerdeki kùltürel devamlılıklarının tek taraflı olarak ele alınması belli sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Zira diasporalar söz konusu olduğunda göçmenler aynı anda hem içinde yaşadıkları ÷lkeye hem de ana vatanlarına “ikili sadakatle” bağli olabilmektedirler (Sheffer, 2003, s.81).

Ulusötesi göçmenler, iki topluma eř zamanlı aidiyet duymakta, göç ettikleri ÷lkenin gündelik yaşam kurumlarıyla kaynaşmaktadır. Göçmenler, yeni yaşam alanlarıyla beraber aynı zamanda köken ÷lkeleriyle bağlantılar sağlamakta, kurumlar inşa etmekte, faaliyetler yürütmekte, hatta yerel ve ulusal olayları da etkileyebilmektedirler (Glick-Schiller vd., 1992). şahin’e (2008) göre ise göçmen topluluklarının ana vatanın ne aynısı ne de gayrısı hem aynısı hem de gayrısı sosyokùltürel yapısı bu yerlileşmenin bir göstergesidir. Avrupa’nın farklı ÷lkelerindeki göçmen Türk topluluklarının hem birbirinden hem de ana vatandan farklı yapı ve kùltüre sahip oluşu bu durumun tipik örneğidir.

Yerlileşme, gündelik hayatın içinde kendiliğinden işleyen bir uyum stratejisi olup esasında göçmen için yeni yerleşim alanında hayatta kalabilmesinin ve yaşayabilmesinin temel ilkesidir. Bu nedenle de esasında insan nereye yerleşirse yerleşsin, kaçınılmaz biçimde belirli bir süre içinde yapısal ve kùltürel bir yerlileşme sürecinden geçmektedir. Asimilasyon temelli sosyal uyum teorilerinin göçmenleri edilgin biçimde ele alan hâkim kùltürü ise erk olarak tanımlayan tek taraflı

bir uyma eğiliminin aksine yerlileşme daha çok gündelik hayatın içindeki çeşitli kùltürel sistem ve alt sistemlerin dâhil olduğu çoklu, karşılıklı bir etkileşim ve içselleştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Yerlileşme, toplumsal yaşamın kendi gündelik ilişkilerinden beslenen biri yapısal ve kùltürel uyum, diğeri de çatışma olmak üzere iki uçlu olarak seyreden çoklu ve karşılıklı bir etkileşim ve içselleştirme sürecidir. İki kanaldan ilerleyen yerlileşme süreciyle göçmen, nasıl alışveriş yapacağından nasıl toplu taşıma kullanacağına yönelik bir bütünleşme süreci ile nasıl kavga edeceğinden hakkını nasıl arayacağına kadar hâkim kùltüre özgü çatışma biçimlerini de içselleştirerek, yerleşilen toplumun bir mensubu olmaktadır. Böylece yerlileşmenin aynı zamanda yerleşilen ÷lkenin çatışma türlerine de hâkim olmayı içerdii belirtilmektedir (şahin, 2023, s.175). Sosyal uyum teorilerinin tek yönlü yaklaşımının önemli bir göstergesi de göçmenlerin sadece bütünleşmeye yönelik tutum ve davranışlarını dikkate alması, çatışma ve hizipleşmelerini kapsamamasıdır. Klasik uyum teorilerinin öngördüğü gibi göçmenler edilgin oldukları bir öğrenme süreci neticesinde toplumla bütünleşmekle kalmamakta, yerleştikleri toplum içindeki çatışma biçimlerini ve stratejilerini öğrenmek, ona göre hareket etme ve hatta çatışan dinsel, etnik, sınıfsal ve kùltürel hiziplerden birine eklenmek suretiyle de yerlileşmektedir. Bu bakımdan, yerlileşme, uyum ve bütünleşme pratiklerinin yanında çatışma strateji ve pratiklerinin de öğrenildiği bir süreçtir (şahin, 2023, ss.169-176). Başka bir ifadeyle göçmenler tek boyutlu bir uyum sürecinin ucundaki edilgen, pasif öğrenciler olarak kalmayıp hâkim kùltürün gündelik hayatı ve kamusal yaşamına kendi etkileşim örüntülerini de dâhil etmektedirler.

Klasik uyum teorilerinin toplumsal gerçeğliği yansıtmada başarısız olduğu belirtilebilir. Bu ise özellikle doksanlı yıllardan sonra göçmenlere yönelik artan yabancı düşmanlığının yanı sıra göçmen nüfusla ilgili sosyal, kùltürel ve ekonomik kriz ve çatışmalarla bař etmeye çalışılmasından anlaşılmaktadır. Çok kùltürlölüęün altını çizen sosyal uyum teorileri ile gündelik hayatta olan bitenler arasındaki tutarsızlık da bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla yerlileşme ile ifade edilen göçmenlerin hâkim kùltür içinde erimleri değildir. Sosyal uyum teorilerinin erime potası olarak gördüğü bir yaklaşımın aksine göçmen kùltürünün hâkim kùltür içerisinde kendi kùltürünü harmanlayarak topluluk ve kimliklerini melezlenmiş bir kùltürle yeniden yapılandırmalarıdır. Böylece süreç yerlileşmiş bir göçmen kùltürü ve topluluğunun, yerli aidiyet biçimlerinin üretilmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, göçmenler yerleştikleri ÷lkelerde yeni aidiyet biçimlerini üretmeleriyle sonuçlanan bir sosyalleşme/kùltürleřme sürecinden geçmektedir. Kurumsal ilişkilerden, çatışma ve uzlaşmaya kadar uzanan yerel etkileşim formlarını ve örüntülerini içselleştirmek ve göçmen yaşam tarzı ve kùltürüyle birleştirmek suretiyle yerli bir aidiyeti üretmekte; yerlileşmektedirler (şahin, 2024, ss.110-111).

3. Bir Yerleşme Örneği: Uygur Diasporasının Oluşumu ve Yapılanışı

1949'da Çin'in uyguladığı politikalar Uygurları öncelikle Hindistan, Pakistan, Kazakistan, Özbekistan ve Afganistan gibi çevre ülkelere göç etmeye zorlamıştır. Uygurlar ilk göçlerinin ardından üçüncü ülkelere kabileler halinde göç etmişlerdir (Karaman, 2016, s.106). 1959 yılında Afganistan Hükûmeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında bir göç anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma ile Afgan olduğunu ispat edebilen Uygurlar için Afganistan'a göç etme imkânı doğmuştur (Tuncer, 2015, s.276). Bu göçü öncekilerden ayıran özelliklerden biri göçe katılanların tamamının Uygur olması, diğeri ise resmi izinle yapılmış olmasıdır. Çin ile Afganistan hükümetinin yaptığı anlaşmanın içeriğine göre Çin ve Afganistan'da yaşayan kendi vatandaşları isterlerse memleketlerine geri dönebileceklerdir. Anlaşmadan faydalanmak isteyen yüzlerce kişi kendilerini Afgan vatandaşı gibi göstererek göç etmek için müracaat etmişlerdir (Tuncer, 2021, s.247). Bu haberi alan bir kısım Uygur Türkü de durumdan istifade ederek Çin'den kaçmak için Haziran 1961'de Mehmet Kasım Cantürk liderliğinde Afganistan'a geçmeyi kararlaştırmıştır. Bununla birlikte Yarkent, Kaşgar ve Gulca vilayetlerinden ilk olarak 600 kusun Uygur Türkü kâfilereler halinde Pamir Dağlarını aşarak Afganistan'a göç etmiştir. Afganistan üzerinden de Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak kabul edilmişlerdir. Böylece Uygurların 1965'te Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak yerleştirildikleri yeni bir göç dalgası başlamıştır. 11 Ekim, 13 Ekim ve 16 Ekim 1965 tarihlerinde 74 aile üç kabile halinde Türkiye'ye iskanlı göçmen olarak yerleştirilmiştir (Göde, 1992, s.48). “Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti” temsilcileri ve ilgili bazı daire memurlarının Ankara Esenboğa havaalanında karşıladığı göçmenler, işlemlerinin ardından aynı günün akşamı otobüslerle iskân mahalli olan Kayseri'ye sevk edilmişlerdir (Kul, 2007, s.546). Türkiye'ye yönelik son göç dalgalarından biri de 2009 yılında Ürümcü'de Çin'in en büyük etnik sınıfı Han Çinlileri ile Uygurlar arasında büyük çatışmaların yaşanmasından sonra özellikle 2014 senesinin kış aylarında Malezya üzerinden olmuştur (Balcı, 2021, s.30). Kabileler halinde gerçekleşmiş olan ilk göç deneyimlerinden sonra Türkiye'ye yönelik göçler önceki süreçte olduğu kadar olmasa da bireysel olarak devam etmiştir. Bu göçler Uygurların kendi imkânlarıyla ya da STK'ların ve diaspora öncülerinin desteği ile gerçekleşmiştir.

Uygurlar arasında “vatan için vatandan ayrılanlar” olarak nitelendirilen Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin gibi isimler diasporanın ilk kuşak öncüleri olarak diasporanın daha sonraki kuşaklarının inşa edilmesinde öncü rol oynamışlardır (Tuncer, 2015, s.220). “Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti” Türkiye'de diaspora faaliyetlerinin ilk adımlarından birisi olarak, 1960 yılında İsa Yusuf Alptekin önderliğinde İstanbul'da kurulmuştur. 1978 yılında İstanbul'da “Doğu Türkistan Vakfı”, 1993'te İstanbul'da “Doğu Türkistan Dayanışma Derneği”, 1997'de İstanbul'da İsa Yusuf Alptekin Vakfı kurulmuştur. 1998'de İstanbul'da “Doğu Türkistan Milli

Merkezi”, 2004'te İstanbul'da “Doğu Türkistan Gençlik Derneği”, 2006'da İstanbul'da “Doğu Türkistan Maarif ve Dayanışma Derneği”, 2006'da Kayseri'de “Bağımsız Doğu Türkistanlılar Derneği”, 2009'da İstanbul'da “Uygur Akademisi” kurulmuştur (Tuncer, 2018, s.219). Diaspora öncüleri, “Doğu Türkistan meselesinin” kamuoyunda gündeme getirilmesi adına çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. Bunun öncülüğünü de dernek ve STK temsilcileri ile özellikle de akademisyenler ve köşe yazarları yapmıştır. Bu vakıf ve derneklerin bünyesinde yapılmış yayın faaliyetlerinden biri Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi⁴ olmuştur. “Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği” ise Kayseri'de Mehmet Kasım Cantürk'ün girişimi ile 1989 tarihinde kurulmuştur. Bu derneğin bünyesinde bir yayın organı olarak Gökbayrak Dergisi⁵ ise Ocak 1994'ten itibaren çıkarılmaya başlamıştır. Dernekler toplulukların politik geleceği konusunda söz sahibi olmaktadır. Kamusal alanın sosyopolitik dönüşümünden hem etkilenmekte hem de bu dönüşüme etki etmektedirler. Böylece göçmen, bir yere yerleşen, ardından da yapısal ve kültürel bir sosyalleşme sürecinden geçerek o yerin yerlisi haline gelen bir kişi olarak aslında bu sürecin uzun ve kapsamlı bir yeniden öğrenme süreci olduğunun göstergesidir. Burada çoklu bir etkileşim süreci olduğunun altı çizilmektedir. Bu çerçevede bu çoklu etkileşimin ve yerleşmenin aracı kanalları ve parametreleri; basın yayın faaliyetleri, sosyal medya, kültür ve kimlik, sosyopolitik yapı ve bununla ilişkili olarak sivil toplum kuruluşlarıdır. Doğu Türkistan STK'ları kolektif bütünlüğü ve dayanışmayı korumak ve diasporanın tesis edilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Uygurların ifade ettiği biçimde “davanın uluslararasılaşma” süreci sivil toplum örgütleri ve diaspora öncülerinin aracılığıyla başlamıştır (Mutlu, 2023, s.87).

Dernekleşme, siyasal ve toplumsal hayata katılımın bir göstergesidir. “Dernekleşme topluluğun modern inşasının rasyonel bağlamıdır. Bu ontolojik ilişki ise topluluğun kendi iç dinamiklerine ilaveten ve belki de daha çok, küyerel etkileşimlerindeki artışın bir ürünüdür” (Şahin, 2018, s.350). Diasporalar ulus ötesi siyasi faaliyetleri nedeniyle çok sayıda siyasi platformda aynı anda aktiftirler ve doğal olarak sosyopolitik hareketlere eklenmektedirler. Aynı zamanda dernekler ve sivil toplum kuruluşları mevcut göçmen topluluğun ev sahibi toplumda hâkim politik ve toplumsal yapı içerisinde bu yapıya entegre olarak bir uyum sürecinden öte yerleşme pratiği bulmaktadır. Dernekler, böylesi toplulukları modern yapılarla bütünleştirmek, kendilik tanımlarını inşa etmek, küyerel sosyopolitik gelişmelere göre yeniden inşa etmek noktasında rasyonel bir yapı olarak önemli rol oynamıştır. Bu yeniden kimliklenme, yerleşilen toplumun çatışma ve tahakküm ilişkilerini ve stratejilerini öğrenmeyi, çatışmanın kültürel kalıp ve formlarına göre hareket etmeyi,

⁴ 1984'te Doğu Türkistan Vakfı Yayını olan dergi İsa Yusuf Alp Tekin'in öncülüğünde üç dilde yayınlanmıştır.

⁵ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.gokbayrak.com/>

hatta çatışan dinsel, etnik, sınıfsal veya ideolojik hiziplerden birine eklenmeyi de kapsamaktadır (Şahin, 2023, s.176).

Abdürreşit C. Karluk (2020, s.247) Uygur diasporasında Türkiye’deki ideolojik akımlara eklenmenin diasporanın tesis edilışinde üst koordinasyondan yoksun kalınmasına ve genellikle bireysel çabalar ile mücadele edilmesine neden olduğunu belirtmiştir. Bu durumun, Uygur diasporasının yapılanışını, verimlilik ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Karluk, “ilgili ÷lkelerin siyasetçilerince muhatap olarak kabul edilen önemli figürler çeşitli kaygılar veya farklı ideolojik takıntılarından dolayı mücadele kadrosunu bölmekte, hızı kesmekte dolayısıyla diasporada umutsuzluğu arttırmaktadır” şeklinde ifade ederek Uygur diasporasındaki ideolojik ayrışmanın altını çizmiştir. Yerlileşme, iki kanaldan işleyen bir süreç olarak bir tarafta bütünleşme bir tarafta da yerleşilen ÷lkenin çatışma türlerine de hâkim olmayı içermektedir. Göçmenler, kimliklerinin stratejilerini ve ötekilik tasavvurunun nasıl inşa edileceğini yerleştikleri ÷lkenin yapısal ve kültürel ilişkileri içinde öğrenmektedir. Keza göç ettikleri ÷lkelerdeki sosyopolitik hareketlere ve sivil toplum kuruluşlarına üye olmakta ya da kendi sivil toplum kuruluşlarını teşekkül ettirmektedirler (Şahin, 2023, s.176).

Türkiye’deki Uygur diasporasının oluşumu ve yapılanışı, yerlileşme sürecini karşılayan sosyokültürel, politik ve ekonomik özellikleri barındırmaktadır. Uygur diasporası, Cohen’in (2008) diaspora çalışmalarında prototipik aşama olarak belirlediğı kategoride yer alan klasik anlamda bir “kurban diaspora” örneğı olarak değerlendirilebilir. Uygurları bir kurban diaspora olarak tanımlamaya olanak tanıyan özelliklerin en belirginini topluluğun göç etme sebebini Çin’in uyguladığı etnik ve dinsel asimilasyona bağlamasıdır. Soykırımın kullanımına yönelik özellikle Uygur kimliğinin ve kültürel varlığının yok edilmesine gönderme yapılmaktadır. Uygur diasporasının ulusötesi bir yapılanmayla dünyanın ilgisini çeken bir diaspora olmasında etkili olan sürecin 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası İslam’ın küresel düzeyde terörizmle ilişkilendirildiğı genel politik eğilime paralel olarak Çin’in Uygurları terör ile ilişkilendirmesiyle başladığı vurgulanmaktadır. Çin, asimilasyon odaklı “Çinileştirme” politikalarının merkezine dini almış ve Uygurları radikalleştirdiğı gerekçesiyle İslam’ın kamusal görünürlüğünü sıkı bir biçimde kontrol etmeye yönelmiştir. Karluk (2021), bunun en bariz örneğinin 1 Nisan 2017 tarihinde yürürlüğe giren “Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Aşırılığı Yok Etme Yönetmeliğı” olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede olmak üzere, İslami ad ve Türkçe kökenli milli adların yeni doğan çocuklara verilmesini yasaklayan uygulamalar hayata geçirilmiştir (Karluk, 2021, s.139). Uygurlar zorunlu göç deneyimlerini bir taraftan geleneksel diğerk taraftan da dinî ritüellerini uygulayamayışlarıyla ilgili olarak kültürel ve etno-dinsel bir asimilasyonla ilişkilendirmektedirler. Öyle ki bir noktada bu zorunlu göç deneyimini dini yaşayamamaları

nedeniyle, “Medine’ye göç etmek zorunda kalan muhacirin durumuna” benzeterek hicret olarak adlandırmaktadırlar (Karaman, 2016, s.106).

Bölge 1884’te “Yeni Hudut” ve “Yeni kazanılmış toprak” anlamlarına gelen “Xinjiang” adını almıştır (Hayit, 1995, s.148). Bu bölge Çin Halk Cumhuriyeti’ne bağlı olarak Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi adıyla anılmakta ve günümüzde Çin topraklarının altında birini kaplamaktadır (Tuncer, 2015, ss.1-5). Uygur diasporasında topluluğun tanımlanması ile ilgili özel bir yaklaşım vardır. Bir diaspora olarak söylem, örgütlenme, sosyal ilişkiler, politik söylem gibi belli özelliklere sahip olduğu gör÷lmektedir. Diasporadaki Uygurlar bölgeyi “Xinjiang” olarak adlandırmayı kabul etmemektedirler. Bölgeyi 1933 ve 1944’te kurulan iki cumhuriyetin adı olan “Doğu Türkistan” olarak ifade etmektedirler. Ana vatan imgesinin üretimi ve sosyokùltürel etkileşim neredeyse tüm göçmen topluluklarında güçlü olmakla birlikte zorunlu ve kitlesel göçle göç etmek zorunda kalan göçmenlerde yaşadıkları sosyokùltürel acılar nedeniyle daha etkili ve sosyal uyum süreçlerindeki etkileşim ve organizasyonlarında belirleyicidir. “Doğu Türkistan” olarak ifade edilmesinin de bir ana vatan imgesi çerçevesinde topluluğun kendini ifade etme biçiminde etkili olduğu belirtilmelidir.

Uygur diasporası ana vatan, soykırım ve kimliksel asimilasyon imgesinden hareketle sosyopolitik söylem üreten, ulusal ve uluslararası sosyopolitik yapılanması vasıtasıyla ana vatana dair konularda müdahil olmayı deneyen bir yapılanmaya sahiptir. Bu ise, göçmenlerin kendi diaspora yapılarını tesis etmek için hangi stratejileri kullandıkları, ulusal ve uluslararası yapılarla ilişkilerini nasıl düzenledikleri, mensuplarını nasıl bir kimlikle ve nasıl ilişkilendirdikleri sorularını akla getirmiştir. Ayrıca, ana vatan, sürgün ve soykırım gibi imgeleri nasıl ürettikleri ve nasıl bir politik sermayeye dönüştürdükleri sorularını da akla getirmiştir. Diasporaların yapısal farklılığı da (sürgün diaspora ve emek diaspora gibi) ulus ötesi deneyimlerin farklı olmasını, diasporanın örgütlenmesi ve yerleşilen ÷lkedeki hâkim politik yapıyla olan etkileşimin farklı şekillenmesini, söylemlerini ve vizyonlarını etkilemektedir. Bir sürgün diaspora örneği olarak Uygur diasporasının acı temelli bir kolektif hafıza ile ilk kuşak diaspora öncülerinin inşa ettiği sömürü, emperyalizm, asimilasyon, soykırım gibi meta anlatılarla ve söylemlerle bu ortak faaliyetleri yürüttüğu gör÷lmektedir. Ayrıca bu söylemlerin, diasporaların sosyal medyayı kullanımına da yansıdığı gör÷lmüştür. Bunun bir örneği olarak “World Uyghur Congress”ın web sitesi ile uyumlu biçimde sosyal medya platformunda da insan hakları yaklaşımı bir iletişimi önemseydiği, yapmış olduğu gönderilerinde insan haklarının korunması, eşitlik, demokrasi, adalet, şiddete karşı olma gibi konuların öncelikli olduğu gör÷lmektedir (Abdulmecid, 2022, s.57). Uygur diaspora faaliyetlerinde sosyal medya stratejik biçimde kullanılmaktadır. Sosyal medyada kullanılan söylemler ile kamusal alanda protesto faaliyetlerindeki söylemler örtüşmektedir. Uygur diasporasının, internetin ve sosyal medya kullanımının artışıyla beraber sesini duyurma noktasında bu platformlardan faydalandığı

anlaşılmaktadır. İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra gibi ilk dönem diaspora öncülerinin faaliyetleriyle sonraki nesillerin faaliyetleri arasında söylem düzeyindeki devamlılığın sosyal medya kullanımında görüldüğü belirtilmiştir (Kuşcu, 2014, s.144).

Türkiye’deki Uygurların, Türkiye’nin sosyokùltürel ve politik koşulları ile uluslararası Uygur organizasyonlarının yapısal özelliklerine göre bir yerlileşme sürecinden geçtikleri belirtilebilir. Bu yerlileşme süreci esasında göçmenin gündelik hayatın içinde sosyokùltürel ve kurumsal etkileşim süreçlerine dâhil olmasıyla ve çoklu etkileşimler kurmasıyla gerçekleşmektedir. Diasporanın özellikle de söylem bazında tesis edilişinde yerleşilen ülkenin önemli bir etkisi olduğu belirtilebilir. Bu çerçevede diasporanın tesis ediliş biçimindeki farklılıkların da yerlileşmenin bir parametresi olduğunun altı çizilmelidir. 2000’lerin başından itibaren Uygur diaspora hareketi ABD dâhil dünyanın farklı ülkelerine taşınmıştır. 2000’li yıllardan sonra dünya üzerinde yayılma ve yapılanmadaki artışla beraber Uygur diasporasında insan hakları temeline oturan söylemler belirginleşmiştir (Kuşcu, 2020, s.113). Uygur diasporasının Avrupa’daki yapılanışında önemli yere sahip olan ülkelerden biri Almanya’dır. Dünya Uygur Kurultayı (DUK), Doğu Türkistan Ulusal Kongresi ve Dünya Uygur Gençlik Kurultayı’nın 2004’te Münih’te birleşmesiyle kurulmuştur. DUK, dünyanın farklı ülkelerindeki Uygur STK ve derneklerini altında toplama görevini üstlenmiştir (Mutlu, 2023, s.98). Avrupa’da etkinliği artan Uygur diasporasının söylemlerinde Türklük ve Müslümanlık vurgusundan ziyade, insan hakları ihlalleri vurgusu öne çıkmıştır. 1990’lar itibarıyla esasında “davanın uluslararasılaşması” olarak ifade edildiği dönemden itibaren Uygur diasporası hak temelli bir söylem benimsemeye başlamıştır. Uygur diasporasının önemli yapılanma noktalarından birisinin de Japonya olduğu görülmektedir. Özellikle Uygur kökenli Arfiya Eri’nin 2023 yılında Japonya’nın Liberal Demokrat Partisi (LDP) üyesi olarak parlamentonun alt kanadı olan Temsilciler Meclisi’ne seçilmesi Uygur diasporası için önemli sonuçlar doğuran bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Eri’nin Japon Parlamentosu’nda Uygur meselesini gündeme taşıma konusundaki rolü, Uygurlara yönelik insan hakları ihlalleri konusunda farkındalık ve savunuculuğun artırılması noktasında önemli bir etki yaratmıştır (Badawi, 2023, s.11). Diasporanın tesis edilişinde hangi stratejilerin kullanıldığı ve örgütlenme biçimlerinin hâkim kültürün sosyopolitik yapısına duyarlı biçimde şekillendiğinin önemli bir göstergesi, Uygur diasporasının Türkiye’deki yapılanışındaki söylemin insan hakları ihlallerinden daha çok etno-dinsel ve etno-millî bir dayanışmayı esas alarak Türklük ve İslam temeline oturuyor olmasıdır (Mutlu, 2023, s.105).

Uygur diasporası Orta Asya’dan Türkiye’ye, Avrupa’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne ve Kanada’dan Avustralya’ya dünya üzerinde geniş bir coğrafyaya uzanmaktadır. Diasporadaki Uygurların nüfusları belirsiz olsa da dünyadaki toplam Uygur nüfusunun yaklaşık yüzde 5-6’sını oluşturduğunu ifade edilmektedir. 1980’lerde Türkiye’de yaşayan Uygurların nüfusu ile ilgili

İstanbul, İzmir ve Adana’da yerleşik olarak yaklaşık 700 civarında olduğunun tahmin edildiği belirtilmiştir (Svanberg, 1989, s.98). 2010 yıllarındaki çalışmalarda Türkiye’de 5.000- 10.000 arası Uygur olduğu ifade edilmektedir (Kuşcu, 2014, s.146). Türkiye’deki Uygur diasporasının güncel nüfusu hakkında ise farklı kaynaklar çeşitli tahminler sunmaktadır. Ulusal ve uluslararası⁶ haber ajanslarının web sitelerinde yer alan çeşitli analiz ve yazılarında son yıllarda Türkiye’de yaşayan Uygur nüfusunu yaklaşık 20.000- 50.000 arasında değişen rakamlarla verdiği görülmektedir. Uygur STK temsilcileri gibi diaspora öncülerinin özellikle diaspora faaliyetleri çerçevesinde yürüttükleri konferans ve etkinliklerde Türkiye geneli nüfusun ortalama 50.000 civarında olduğunun tahmin edildiği belirtilmektedir. Nüfusa dair farklı tahminler, göçmen statüsü, vatandaşlık durumu gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Uygur diasporası dünya üzerinde yayılım göstermiş bir yapılanmaya sahiptir. Türkiye ise bu yapılanma sürecinin ilk oluşumunda nüfusla beraber önemli bir noktadadır. Zira ulusal ve uluslararası yapılanma noktasında Türkiye Uygur diasporasını uluslararası alana bağlama konusunda önemli görülmektedir. Avrupa’nın Uygur diasporasının ikinci veya üçüncü durağı olduğu, diaspora öncülerinin yolunun önce Türkiye’den geçtiği belirtilmiştir (Mutlu, 2023, s.98).

Uygur diasporasının etnik, dilsel, dinsel, kültürel ve sosyal yapısının Türkiye’deki farklı sosyopolitik hareketlere eklemlenerek nasıl yerleşmiş yapıları ürettiklerini, hâkim kültürle ortaklıkları veya farklılıklarının yapılanmalarına nasıl tesir ettiğini görebilme noktasında yerleştikleri kentin kendi dokusunun göçmenin yerleşme sürecine olan etkisi göz ardı edilmemelidir. İlhan Tekeli, (2008) bu etkiyle ilgili “Göç ve Ötesi” adlı çalışmasında mekân ve göç ilişkisi üzerinden insanların yerlerinden çok güzergâhlarından, güzergâh kalıplarından söz etmek gerektiğini belirtmektedir. İnsanların bu güzergâhlarda zaman ve mekânda bir yerleşme ve topluluk oluşturacaklarından ve anlam kazanabileceklerinden söz etmektedir. Bunun için önemli bir örnek olabilecek kentlerden birisi 1965’teki iskân mahalli olan Kayseri’dir. Bu noktada kentin demografik, sosyal ve kültürel yapısının ve dinamiklerinin bu diasporanın tesisini nasıl etkilediği de önemli bir yer teşkil etmektedir. İskânlı göçmenler Kayseri’de daha sonradan “Uygur Mahallesi” olarak da anılmaya başlanacak olan Hoca Ahmet Yesevi Mahallesi’ne yerleştirilmişlerdir. Kayseri’de Hoca Ahmet Yesevi mahallesinde bir Uygur kültür alanı inşa edilmiştir. Uygurlar, topluluklarını devam ettirmelerine hizmet eden ortak bir mekân üzerinde yaşama ve güçlü dayanışma ağı olarak bu mahalleyi görmektedirler. Bu çerçevede Uygurlar, Kayseri gibi Türkiye’nin farklı yerlerinde de aynı

⁶ Anadolu Haber Ajansı (AA) 2021 yılında yaptığı bir haberde İç İşleri Bakanlığı verilerine dayanarak Türkiye’de “yasal kalış hakkı” kapsamında ” 19 bin 328 Uygur Türkü yaşadığını belirtmiştir. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-2002den-bu-yana-95-bin-845-ahiska-5-bin-836-uygur-turkune-vatandaslik-verdi/2457726>

Uluslararası haber ajanslarından InfoMigrants, Reuters, VOA (Voice of America) resmi web sitelerindeki 2022-2024 yılları arasında yayınlanan haber yazılarında bu rakam 50.000 ve üzeri olarak tahmin edilmektedir.

mahallelerde toplu olarak yaşamakta ve hem topluluk yapılarını korumakta hem de yerleşilen yere aidiyetlerini pekiştirerek kimliklerini yeniden inşa etmektedirler. Sürgün gibi acı bir hafıza ile yerleşilen yerin yeni bir mensubiyet ile ana vatan olarak da inşa edildiği belirtilebilir. Mensubiyet bağı kurmanın o yerin yerlisi haline gelmeyi beraberinde getirdiğini göz önünde bulundurduğumuzda ise sosyal uyumun bir yerlileşme süreci olduğu daha aşıkâr hale gelmektedir (Şahin, 2024, s.111).

Clifford'a göre diasporalar için tek bir ana vatan olma zorunluluğu yoktur (1994, ss.304-305). Diasporaların aynı anda hem içinde yaşadıkları ÷lkeye hem de ana vatanlarına duyduğu ikili sadakat, diaspora ulus ötesi milliyetçiliğinin en önemli boyutlarından biridir (Sheffer, 2003, s.81). Öyle ki Türkiye dışında yaşayan diasporadaki Uygurlar için Doğu Türkistan'la beraber Türkiye de bir ana vatan olarak tasavvur edilmektedir (Mutlu, 2023, s.106). Sosyal uyum, farklı toplumsal katmanların katılımıyla gerçekleşen çoklu etkileşimlerin ürünü bir sosyalleşme/kültürlenme ile bu çoklu etkileşimin hâkim kültürün dilsel ve yapısal araçlarıyla yarattığı kültürel bir havuz içinde gerçekleşmesiyle ve yerli bir mensubiyet biçiminin üretimiyle sonuçlanmaktadır. Yerlileşme, temelde bir zihniyet dönüşümü olup yaşanan yapısal ve kültürel uyuma bağlı olarak mensubiyet kurmayı ve bir yeniden kimliklenmeyi kapsamaktadır (Şahin, 2024, s.112).

Sonuç

Bu çalışmada, sosyal uyuma yerlileşme kavramı üzerinden bakılmıştır. Göçmenler yeni yaşam alanlarında çok kaynaklı ve etkileşimli bir öğrenme sürecinden geçmektedirler. Yerlileşme ile göçmenlerin hâkim kültür içinde edilgin pasif öğrenciler olarak erimeleri değil kendi kültürlerini harmanlayarak topluluk ve kimliklerini melezlenmiş bir kültürel yeniden yapılandırmadan geçirme süreci ifade edilmektedir. Göç deneyimlerinden de anlaşılacağı üzere göçmenler yerleştikleri kentlerde çoklu etkileşimler neticesinde çoklu kaynaklardan beslenen bir öğrenme sürecinden geçmekte ve sosyokültürel yapılarını ve mensubiyetlerini yerleştirmektedirler. Bu çerçevede sosyal uyum bir yerlileşme olarak aynı anda hem uyum ve bütünleşme hem de çatışmanın model ve stratejilerinin öğrenildiği bir süreçtir. Hâkim kültürün yapısal ve kültürel formlarını içselleştirilmekte ve diasporaların tesis ediliş biçimi de buna duyarlı biçimde oluşmaktadır. Çalışmada diasporanın bir söylem olarak nasıl oluşturulduğunun kendilik tanımlarının yerleşilen kültürle beraber nasıl inşa edildiğinin göz ardı edilmemesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, bu çalışma böylesi bir sürecin Türkiye'deki Uygur diasporası örneği üzerinden ulusal ve uluslararası örgütlenme biçimine odaklanmıştır. Diasporanın ve diaspora stratejilerinin yerlileşmesinin önemli bir göstergesi Türkiye'deki Uygur diasporasının yapılanmasının etno-dinsel ve etno-millî bir zemine oturur

olmasıdır. Avrupa, Amerika, Kanada ve Avustralya'daki yapılanmalarda ise insan hakları odaklı bir söylem çerçevesinde inşa edilmektedir. Bu da diasporaların çoklu etkileşim örüntülerine ve yerleşilen ÷lkelerin yapısal ve kültürel formlarına duyarlı bir yapılanma sürecinden geçtiklerinin önemli göstergelerinden biri olmaktadır. Öyle ki Avrupa'daki yapılanışta Türk diaspora STK'ları ile etkileşimde yine etno-dinsel ve etno-millî bir dayanışmanın esas alınması da bunu göstermektedir (Mutlu, 2023, s.105). Diaspora toplulukları göçmen topluluklar içerisinde bu çok kaynaklı ve etkileşimli yerleşme sürecinin görülmesi noktasında önemli bir yere sahiptir. Bu noktada Uygurların ifade ettiği biçimde “davanın uluslararasılaşması” sürecinde Türkiye'nin önemli bir yeri vardır. Zira bu uluslararasılaşma sürecinde Türkiye'yi de bir ana vatan olarak resmederek Sheffer'in ifadesiyle “ikili bir sadakatle” Türkiye'ye ve yaşadıkları mahallelere yerli bir mensubiyet bağı inşa etmektedirler. Bu yerli mensubiyet ise Türkiye'nin sosyal, politik ve kültürel yapısına uyumlu ve bununla birlikte çatışma biçimlerine da hâkim olan bir biçimde oluşmuştur. Yerleşme bir zihniyet dönüşümü olarak göçmenin yeni yaşam alanında bir taraftan kendi topluluk yapısını koruduğu bir taraftan da hâkim kültürü içselleştirerek yeniden inşa ettiği bir süreçtir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa* (3. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abdulmecid, M. (2022). Sivil toplum örgütlerinin sosyal medya kullanımı: World Uyghur Congress facebook sayfası örneği. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. (20), 43-63. <https://doi.org/10.46400/uygur.1092853>
- Badawi, H. (2023).Pioneering representation and advocacy for the Uyghur community in Japan: a case study of Arfiya Eri's election and it's implications. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, -(22), 1-23. <https://doi.org/10.46400/uygur.1331793>
- Balcı, F. (2021). *Göç halkbilimi: Doğu Türkistan'dan göç ederek 1965 senesinde Kayseri'ye yerleşen Uygur Türkleri örneği*. Paradigma Akademi.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697–712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>
- Boyarin, D.& Boyarin, J. (1993). Diaspora: Generational ground of Jewish identity. *Critical Inquiry*, 19 (4), 693-725. <https://doi.org/10.1086/448694>
- Castles, S.& Miller, M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, 9(3), 302-338. <https://doi.org/10.1525/can.1994.9.3.02a00040>
- Cohen, R (2008). *Global diasporas: An introduction*. Second Edition. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203928943>
- Dufoix, S. (2008). *Diasporas*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/california/9780520253599.001.0001>
- Eisestadt, S. N. (1953). Analysis of patterns of immigration and absorption of immigrants. *Population Studies*, 7/2, 167-180.
- Elo, M.& Minto- Coy, I. (Eds.). (2019). *Diaspora networks in international business, contributions to management science*. Springer International Publishing AG, part of Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-91095-6>
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve uluslararası toplumsal alanlar*. (Azad Zana Gündoğan, Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Glick- Schiller, N., Basch, L. & Blanc-Szanton, C. (Eds.). (1992). 'Towards a definition of transnationalism introductory remarks and research questions. *Towards a transnationalization of migration: Race, class, ethnicity and nationalism reconsidered*, 645, 1-24, The Annals of the New York Academy of Sciences. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33482.x>
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life the role of race, religion, and national origins*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.2307/3510186>
- Göde, K. (1992). Düünden bugüne Kayseri'ye gelen Uygur Türkleri. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 71, 43-49.
- Hall, S. (1998). *Kültür, küreşellesme ve dünya sistemleri*. Anthony D. King, (Der.). (Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Çev.). Bilim Sanat Yayınları.
- Hayit, B. (1995). *Türkistan devletlerinin millî mücadeleleri tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karaman, K. (2016). Kayseri göçmen Uygur topluluğunda doğum, evlenme, ölümle ilgili inanç ve ritüeller, *ZWFT Dergisi*, Vol. 8, No: 3, s. 103-114.
- Karluk, A. C. (2020). Türkiye'deki Uygur Türkü göçmenler ve karşılaştıkları sorunlar. Çağatay Sarp (Ed.), *Göç Sosyolojisi Türkiye'den Örneklerle* (s.245-288). Orion Kitabevi.
- Karluk, A. C. (2021). *Çinlilik ve Çin'de ötekiler*, Nobel Yayınları.

- Kul, Ö. (Dü.). (2007). *Esir Doğu Türkistan için-2, İsa Yusuf Alptekin'in mücadele hatıraları 1949-1980*. Berikan Yayınevi.
- Kuşçu -Bonnenfant, I. (2014). The Uyghur diaspora in cyberspace: Identity and homeland cause. *BILIG*, 143-160.
- Kuşçu Bonnenfant, I. (2020). Türkiye ve Dünya'da Uygur diasporası: Milli kimlik gelişimi ve diaspora bilincinin oluşumu. *Türkiye Günlüğü*, 143, ss.110-118.
- Lee, E.S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Levitt, P. & Jaworsky, B. N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*, 33, 129–156. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816>
- Mutlu, M. (2023). Almanya'da Türk ve Uygur diasporasının etkileşimi: Etno-Dinsel ve Etno-Milli dayanışma. M. İyi (Ed.), *Almanya'daki Türk toplumu üzerine nitel araştırmalar: Kuram, yöntem ve politika önerileri* (ss.87-110). NEU PRESS.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23/3. 256-266.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration (Part I), *Journal of The Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Reis, M. (2004). Theorizing diaspora: Perspectives on 'classical' and 'contemporary' diaspora. *International Migration*, 42(2), 41-56. <https://doi.org/10.1111/j.0020-7985.2004.00280.x>
- Robertson, R. (1995). Globalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In M. Featherstone, S. Lash, & R. Robertsom (Eds.), *Global Modernities* (pp. 25-44). London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446250563.n2>
- Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. *Diaspora*, 1(1), 83-99. DOI:[10.1353/dsp.1991.0004](https://doi.org/10.1353/dsp.1991.0004)
- Sheffer, G.(2003). *Diaspora politics: At home abroad*, Cambridge University Press.
- Smith, D. (1988). *The Chicago School A liberal critique of capitalism*. Macmillan.
- Swanberg, I. (1989). *Kazak refugees in Turkey, a study of cultural persistence and social change*. Sweden: Uppsala.
- Şahin, İ. (2008). *Göçmen kadınların dini ritüellere katılımı: Amersfoort (Hollanda) ve Boğazlıyan örneğinde karşılaştırmalı bir inceleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Sosyolojisi, Kayseri.

- şahin, İ. (2018). Topluluk ve aidiyeti modernleştiren rasyonel bir yapı: Dernekler. İlkey şahin (Ed.), *Uzunyayla Çerkesleri: Topluluk, aidiyet ve kimlik* (ss.301-352). Çizgi Kitabevi.
- şahin, İ. (2023). Bir yerlileşme ve kimliklenme alanı olarak kentler: Kayseri'nin Çerkesleri ve Amasya'nın Kırım Tatarları. Metin Kılıç (Ed.), *Düzce şehir kimliği ve sosyal bütünleşme* (ss.169-185). Eğitim Kitabevi.
- şahin, İ. (2024). Bir yerlileştirme örneği olarak Hollanda göç ve göçmenlik politikaları: Hollandalı Müslüman/Türkler. *Avrupa'da Müslümanlar*. Erkan Perşembe, Nebile Özmen (Eds). (ss.105-125). Nobel Yayınları.
- şirin-Öner, A. (2021). Göç çalışmalarında temel kavramalar. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı şirin Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar*. İletişim.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuncer, T. (2015). *1949-1964 yılları arasında Doğu Türkistan'da istiklal mücadelesi ve Türkiye'ye yapılan göçler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Tuncer, T. (2018). 1949 göçü sonrası Türkiye'de Uygurların açtığı sivil toplum örgütleri ve bunların faaliyetleri: Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti örneği. *Journal of History Studies*, Cilt: 10 Sayı: 5, 205-221.
- Tuncer, T.& Yesevi, Ç. G. (Ed.). (2021). Tarihsel süreçte Doğu Türkistan'dan Uygur Göçü. *Türk dünyası ve göç Vatandan yeni vatanlara* (ss.227-254). Küre Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (t.y). Diaspora. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim tarihi: Mart 15, 2025, <https://sozluk.gov.tr/>
- Tölölyan, K. (2012). *Diaspora studies: past, present and promise*. International Migration Institute.
- Vertovec, S. (2004). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review*, 38(3), 970-1001. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00226.x>
- Wallerstein, I. (1974). *The modern world system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. New York: Academic Press.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Melike MUTLU %50, İlkey ŞAHİN %50 oranında katkı sağlamıştır.

Özgünlük Beyanı: Bu makale, Melike Mutlu'nun Prof. Dr. İlkey Şahin danışmanlığında yazmakta olduğu "Göçmenlik ve Sosyopolitik Yerlileşme: Uygur Diasporası" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: External Independent double blind review.

Author Contribution: Melike MUTLU 50%, İlkey ŞAHİN 50%.

Statement of Originality: This article is derived from the PhD dissertation "Migrants and Sociopolitic Indigenization: The Uyghur Diaspora" Melike MUTLU is writing under the supervision of Prof. Dr. İlkey ŞAHİN

Statement of Support and Acknowledgments: No support was received for the study.

Ethical Approval: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.